

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยสำคัญ คือ การมีพลังงานไฟฟ้าที่เพียงพอ แต่ที่เป็นปัญหาก็คือ ทุกครั้งที่จะมีหรือมีโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ตั้งขึ้นในพื้นที่ใด มักจะถูกประชาชนในพื้นที่ต่อต้านอย่างรุนแรง สร้างความขัดแย้งและข้อพิพาทเสมอ จนบ่อยครั้งที่ทำให้ไม่สามารถตั้งโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ได้ การนำเอาการบริหารจัดการของโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ของเมืองหงสา แขวงไซยะบูลี สปป.ลาว ที่มีกระบวนการวางแผนและการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพทำให้การบริหารจัดการที่ดี ไม่ส่งผลกระทบต่อและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่มาเป็นแนวทางสำหรับประเทศไทย จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่เป็นทางเลือกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ โดยการบริหารจัดการมีปัจจัยสำคัญที่ประกอบด้วยกระบวนการวางแผนและดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบในการเวนคืนที่ดิน การโยกย้ายถิ่นฐานประชาชน และการจัดการข้อขัดแย้งหรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การใช้ระบบข้อมูลทางภูมิศาสตร์และระบบจัดการฐานข้อมูลของผู้ได้รับผลกระทบ การฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพทางเลือก การพัฒนาชุมชนภายหลังการโยกย้าย รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังและติดตามผลกระทบจากโครงการ จะทำให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนในพื้นที่เพื่อตั้งโครงการขนาดใหญ่ที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

1. สรุปและอภิปรายผล

การจัดทำรูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนเพื่อตั้งโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ มีเป้าหมายอันเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยที่กำหนดไว้ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนจากโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ เมืองหงสา แขวงไซยะบูลี สปป.ลาว และ เพื่อจัดทำรูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนเพื่อตั้งโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ ที่มุ่งเน้นความสมดุลของเป้าหมายหลักของการพัฒนาและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ มีความโปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนทั่วไป

โครงการไฟฟ้าหงสาได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนที่สอดคล้องกับหลักการและแนวทางดำเนินงานของการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการ (Process) ในการวางแผนงาน (Planning) การดำเนินงาน (Implementation) การติดตาม (Monitoring) และการประเมินผล (Evaluation) ไว้เป็นมาตรฐานชัดเจน แยกตามองค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 : การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารโครงการและการมีส่วนร่วมของประชาชน (Project Information Disclosure and Public Participation) โดยมีปัจจัยหลัก คือ ความจริงใจและโปร่งใสของผู้พัฒนาโครงการในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลเทคนิควิชาการ โครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ข้อมูลผลกระทบและมาตรการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ฯลฯ ให้กับผู้ได้รับผลกระทบในท้องถิ่นและพหุภาคีที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้นพัฒนาโครงการ ระยะก่อสร้างและดำเนินงานโครงการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความเข้าใจพร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการออกแบบพัฒนาโครงการ ถึงแม้ว่าจะมีต้นทุนและระยะเวลาเพิ่มขึ้นแต่เป็นการลดความเสี่ยงในระยะยาว ถ้าผู้พัฒนาโครงการไม่ให้ความสำคัญจะก่อให้เกิดประเด็นปัญหาในการต่อต้านของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งถ้าประชาชนในพื้นที่มีความเข้าใจในผลกระทบ มาตรการแก้ไขและผลประโยชน์ของโครงการ ประชาชนกลุ่มนั้นสามารถเป็นกระบอกเสียงให้กับโครงการทั้งในระยะเวลาก่อสร้างและการดำเนินงานโครงการได้เป็นอย่างดี

องค์ประกอบที่ 2 : การเวนคืนที่ดินและการชดเชยค่าเสียหาย (Land Acquisition and Compensation) เป็นกิจกรรมที่หน่วยงานรัฐเข้าไปมีบทบาทหลักในการดำเนินงานซึ่งทำได้ยากมากและเป็นปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน รูปแบบการเวนคืนที่ดินและการชดเชยค่าเสียหายต้องอยู่บนหลักการสำคัญ คือ ต้องอาศัยอำนาจของกฎหมาย ต้องมีวัตถุประสงค์ของการเวนคืนเพื่อการอันเป็นสาธารณะประโยชน์ ต้องจ่ายค่าชดเชยที่เป็นธรรม และต้องเป็นโอกาสของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบ โดยมีรูปแบบและขั้นตอนการเวนคืนที่ดินและการชดเชยค่าเสียหายที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานรัฐในท้องถิ่นและผู้ได้รับผลกระทบ ตั้งแต่การจัดประชุมผู้ได้รับผลกระทบเพื่อนัดหมายและอธิบายขั้นตอนของการสำรวจรังวัดที่ดิน กำหนดมูลค่าชดเชยตามอัตราค่าชดเชยที่ได้ประกาศไว้ การจัดประชุมผู้ได้รับผลกระทบเพื่อรับทราบผลคำนวณและมูลค่าชดเชย ในกรณีที่ผู้ได้รับผลกระทบไม่ยอมรับในค่าชดเชย ทีมงานต้องลงไปสำรวจรังวัดพื้นที่ใหม่ ถ้าผลออกมาผู้ได้รับผลกระทบยังไม่ยอมรับ สามารถยื่นเรื่องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ในขณะที่รอค่าชดเชย ควรมีการจัดฝึกอบรมบัญชีครัวเรือนให้กับผู้ได้รับผลกระทบ จัดพิธีมอบเงินชดเชยอย่างเป็นทางการภายหลังโอนเงินค่าชดเชยเข้าบัญชีธนาคาร ในกรณีที่ผู้ได้รับผลกระทบสงสัยในการรังวัดที่ดิน หรือไม่ยอมรับในค่าชดเชย ฯลฯ สามารถร้องเรียนและเข้าสู่กระบวนการ

ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ และขั้นตอนสุดท้ายคือการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเวนคืนที่ดิน และการชดเชยไว้ในระบบฐานข้อมูล เพื่อใช้ในการติดตามผลการดำเนินงานและไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง

องค์ประกอบที่ 3 : การพัฒนาพื้นที่โยกย้ายจัดสรรเพื่อรองรับผู้โยกย้าย (Development of Resettlement Site) เป็นหนึ่งในมาตรการชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งหลักการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโยกย้ายจัดสรรต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น และการส่งเสริมให้มีการทำหน้าที่ของการเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยอาศัยแนวคิดของการเชื่อมโยงที่เรียกว่าระบบชุมชน ใช้กระบวนการเปิดเผยข้อมูลโครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้นโยบายของรัฐเป็นกรอบของการพัฒนาพื้นที่ โดยมีรูปแบบและกระบวนการโดยสรุป กล่าวคือ จัดประชุมผู้ได้รับผลกระทบที่คาดว่าจะโยกย้ายและลงสำรวจพื้นที่ที่คาดว่าจะพัฒนาเป็นหมู่บ้านโยกย้ายจัดสรร พร้อมทั้งสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่ดินปลูกสร้างบ้านและแบบบ้านทดแทนหลังใหม่ โครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภค และอื่น ๆ ที่จำเป็น ปรับปรุงแบบบ้านหลังใหม่ตามที่เสนอ นำเอาแบบบ้านหลังใหม่ที่ได้ปรับปรุงแล้วเสนอให้พิจารณาและตัดสินใจ และนำแบบบ้านหลังใหม่ที่ผ่านการประชุมของชุมชนเสนอเพื่ออนุมัติจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จัดประชุมกลุ่มที่ผู้ได้รับผลกระทบเพื่อคัดเลือกพื้นที่ดินปลูกสร้างบ้านหลังใหม่ ซึ่งแต่ละครอบครัวสามารถแลกเปลี่ยนพื้นที่ดินได้ตามความสมัครใจโดยการยินยอมทั้ง 2 ฝ่าย ผู้พัฒนาโครงการและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องอำนวยความสะดวกในการทำพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก่อนก่อสร้าง ผู้พัฒนาโครงการดำเนินงานก่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น และบ้านหลังใหม่ และในกรณีไม่พอใจในการคัดเลือกพื้นที่ดินหรือผลก่อสร้างบ้าน ผู้ได้รับผลกระทบสามารถร้องเรียนและเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้

องค์ประกอบที่ 4 : การขนย้ายบ้านเรือนทรัพย์สินและความช่วยเหลือเบื้องต้นในระยะข้ามผ่าน (Physical Relocation and Transitional Support) มีความสำคัญและละเอียดอ่อนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นจุดเปลี่ยนของการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ซึ่งไม่คุ้นเคยและห่างไกล ถึงแม้พื้นที่หมู่บ้านจัดสรรใหม่จะมีระบบโครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภคและความสะดวกสบายก็ตาม ดังนั้น ผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้ายถิ่นที่อยู่เสียรายได้ และการดำเนินชีวิตควรได้รับการช่วยเหลือจนกว่าระดับรายได้และเงื่อนไขของการดำเนินชีวิตที่มั่นคง โดยมีรูปแบบและกระบวนการโดยสรุปดังนี้ เมื่อแล้วเสร็จการก่อสร้างบ้านหลังใหม่ จัดประชุมเพื่อทราบถึงผลกระทบที่โยกย้ายไปหมู่บ้านหลังใหม่ว่าถูกต้องตามที่ต้องการหรือไม่หรือต้องปรับปรุงอะไรบ้างภายใต้กรอบที่ตกลงกัน ถ้าผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้ายพอใจ จัดประชุมเพื่อส่งมอบบ้านหลังใหม่ และร่วมวางแผนการขนย้ายบ้านเรือนและทรัพย์สินจากบ้านหลังเดิมมายังบ้านหลังใหม่ ก่อนจะขนย้าย

ผู้พัฒนาโครงการและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจัดทำพิธีทางศาสนาและความเชื่อก่อนออกจากหมู่บ้านเดิมและก่อนย้ายเข้าหมู่บ้านใหม่ ในระหว่างการขนย้ายฯ ต้องรับประกันความปลอดภัยอย่างสูงสุด หลังจากการขนย้ายฯ ให้เริ่มรื้อบ้านหลังเก่าและสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่เดิม โดยผู้พัฒนาโครงการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการขนส่งทุกอย่าง จัดประชุมร่วมกับกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้าย เพื่อรับฟังความคิดเห็นและให้คำแนะนำในการฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพทางเลือก พร้อมทั้งแนะนำเจ้าหน้าที่โครงการสนามที่ประจำอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน หลังจากนั้นผู้พัฒนาโครงการให้ความช่วยเหลือ เช่น ค่าอาหารจะเป็นเงินหรือวัตถุและเงินทดแทนการสูญเสียรายได้ ในระยะฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ตามอัตราและระยะเวลาที่ได้ตกลงกันกับผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้าย และในกรณีที่ผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้ายไม่พอใจในการขนย้าย เช่น ทรัพย์สินเสียหาย ฯลฯ ผู้ได้รับผลกระทบนั้นสามารถร้องเรียนและเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้

องค์ประกอบที่ 5 : การฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพทางเลือก (Rehabilitation and Livelihoods Restoration) การโยกย้ายถิ่นฐานผู้ได้รับผลกระทบเป็นงานที่ยากและมีความเสี่ยงต่อการก่อสร้างโครงการ แต่การฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพทางเลือกมีความยากมากกว่า เนื่องจากเป็นการเริ่มต้นชีวิตความเป็นอยู่ในสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมที่ไม่คุ้นเคย อยู่ในภาวะความวิตกกังวลและไม่แน่ใจว่าชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวจะเหมือนเดิมหรือเท่ากับระยะก่อนมีโครงการเกิดขึ้น หรือลดลงกว่าเดิม และต้องใช้ระยะเวลานานแก่ไหนที่จะฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ให้กลับมาเหมือนเดิมหรือดีขึ้น ส่วนแนวทางการฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพทางเลือก ซึ่งรวมถึงกลุ่มคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ (Vulnerable People) ได้แก่ กลุ่มคนพิการ กลุ่มแม่ข่าย กลุ่มผู้ติดเชื้อ จะให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพดั้งเดิมของชุมชนก่อนการโยกย้าย การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ชุมชนจัดสรรใหม่และพื้นที่ทำการผลิตใหม่ วิเคราะห์อาชีพทางเลือกและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพ และการเข้าถึงกลไกตลาด ซึ่งต้องมีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้าย หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง และผู้พัฒนาโครงการ เช่น กำหนดแนวทางตัวชี้วัดของผลสำเร็จตามเกณฑ์มาตรฐานความจำเป็นพื้นฐาน ระยะเวลาของการฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ และแหล่งรายได้จากการส่งเสริมอาชีพทางเลือกทั้งภาคเกษตร นอกภาคเกษตร อาชีพธุรกิจบริการที่ต่อเนื่อง รวมถึงการให้ความสำคัญกับการจัดจ้างแรงงานที่มาจากครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้าย

องค์ประกอบที่ 6 : การติดตามและประเมินผลคุณภาพชีวิตภายหลังการโยกย้าย (Monitoring and Evaluation of Improved Quality Life) ตัวชี้วัดต้องเชื่อมโยงกันในทุกมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และครอบคลุมประเด็น ได้แก่ ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและรายได้

การเข้าถึงระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเข้าถึงระบบสาธารณสุขและอนามัยสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงระบบโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และความเข้มแข็งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างชุมชนที่โยกย้ายและชุมชนที่รองรับการพัฒนา เป็นหมู่บ้านจัดสรร และประเด็นระยะเวลาของการติดตามและประเมินคุณภาพชีวิตที่มีความสำคัญ ควรมีการตกลงกันระหว่างผู้พัฒนาโครงการและรัฐบาลอย่างชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร

องค์ประกอบที่ 7 : กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Grievance Redress) โดยที่หน่วยงานท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และควรใช้เวลาที่สั้นและรัดกุม ซึ่งรูปแบบและกระบวนการโดยสรุปดังนี้ กล่าวคือ ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการไม่พอใจต่อการดำเนินงานส่งคำร้องเรียนไปที่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยในระดับหมู่บ้าน เพื่อให้คณะกรรมการฯ ระดับหมู่บ้าน ตรวจสอบข้อร้องเรียนภายใต้นโยบายหลักการกระบวนการและสิทธิประโยชน์ ตามที่ได้รับระบุไว้ในแผนงานโยกย้ายจัดสรร (RAP) ก่อนที่จะส่งต่อไปยังคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งในระดับอำเภอ คณะกรรมการฯ ระดับอำเภอตรวจสอบและจัดประชุมกับหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบและผู้ร้องเรียนเพื่อตัดสินใจ และแจ้งผลการตัดสินใจให้กับผู้ได้รับผลกระทบและผู้พัฒนาโครงการ กรณีที่ผู้ร้องเรียนไม่พอใจในผลการตัดสินใจของคณะกรรมการฯ ระดับอำเภอ ผู้ร้องเรียนสามารถร้องเรียนไปที่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งในระดับจังหวัดได้ คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดตรวจสอบและจัดประชุมกับหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบและผู้ร้องเรียนเพื่อตัดสินใจ และแจ้งผลการตัดสินใจให้กับผู้ได้รับผลกระทบและผู้พัฒนาโครงการ ผลการตัดสินใจของคณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดอาจมีการอุทธรณ์ไปยังศาลโดยสอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การตรวจสอบของศาลจะมีผลผูกพันกับผู้พัฒนาโครงการและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง และภายหลังการตัดสินใจของศาลถือเป็นอันสิ้นสุด

องค์ประกอบที่ 8 : ระบบการจัดการฐานข้อมูลของผู้ได้รับผลกระทบ (Management of Information System) มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของเทคโนโลยีข่าวสารคอมพิวเตอร์ที่เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การตัดสินใจที่ถูกต้องรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ถือเป็นหัวใจของการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชน และเป็นการลดความเสี่ยงของการก่อสร้างและดำเนินงานโครงการในภาพรวม ภายหลังสำเร็จการเวนคืนที่ดินและจ่ายค่าชดเชยอย่างเป็นทางการแล้ว เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรเก็บรักษาไว้ในรูปแบบ Hard Copy และ Soft Copy โดยจัดทำเป็นระบบการจัดการข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะ

นอกจากนั้น ผลการวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนโครงการไฟฟ้าหงสา แขวงไชยบุรี สปป.ลาว ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน

และความเป็นประชาธิปไตยในประเทศที่มีการปกครองแบบระบอบสังคมนิยมที่ในทางปฏิบัติมีมากกว่าประเทศที่มีการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตย

รูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนที่ดี (Resettlement Management Model) ต้องมีทั้งหลักการ หลักปฏิบัติ หลักความโปร่งใส และหลักการมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกัน และสามารถปรับนำไปใช้ได้ให้เหมาะสม ซึ่งประกอบไปด้วยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร โครงการและการมีส่วนร่วมของประชาชน การเวนคืนที่ดินและการชดเชยค่าเสียหาย การพัฒนาพื้นที่โยกย้ายจัดสรรเพื่อรองรับผู้ได้รับผลกระทบที่โยกย้าย การขนย้ายบ้านเรือนทรัพย์สินและให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นในระยะข้ามผ่าน การฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพทางเลือก การติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายหลังการโยกย้ายถิ่นฐาน กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท และระบบการจัดการฐานข้อมูลของผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งทุกองค์ประกอบมีความสำคัญกันในทุกมิติและสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการ โดยยึดหลักการที่ว่า “ถ้าไม่สามารถหลีกเลี่ยงการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนได้ ผู้ได้รับผลกระทบควรได้รับการชดเชยค่าเสียหายจากการสูญเสียพื้นที่ดินและทรัพย์สินอย่างเต็มรูปแบบและยุติธรรม และควรเป็นโอกาสของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบ”

2. ข้อเสนอแนะ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนเพื่อตั้งโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ในประเทศไทย พบว่า ยังไม่มีการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงในเรื่องนี้มากนัก ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่มากมาย และมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมายาวนาน นอกจากนี้ องค์ประกอบหลายด้านที่ได้รับจากผลการศึกษาวิจัยที่โครงการไฟฟ้าหงสา เมืองหงสา แขวงไซยะบูลี สปป.ลาว พบว่า อาจจะไม่สามารถดำเนินการหรือยอมรับกันได้ในประเทศไทย ถึงแม้ว่าทั้งประเทศไทย และ สปป.ลาว มีลักษณะหลายอย่างเหมือนกัน เช่น มีเขตแดนติดต่อกันทั้งทางบกและทางน้ำเป็นแนวทางยาว เป็นรัฐจารีตที่มีการปกครองด้วยระบอบกษัตริย์เหมือนกันในอดีต เป็นกลุ่มชุมชนที่เป็นเครือญาติที่ไปมาหาสู่กัน มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมอย่างเสรี ทำให้สังคมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดทางสังคมและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีความแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะลักษณะการปกครองและกลไกของการบริหารประเทศ กล่าวคือ สปป.ลาว มีการปกครองประเทศแบบสังคมนิยม เริ่มในปี พ.ศ. 2518 มีระบบพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว กลไกการบริหารประเทศมี 2 ส่วน คือ ส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น โดยที่ส่วนท้องถิ่นมี 3 ระดับ คือ ระดับแขวง (จังหวัด) ระดับเมือง (อำเภอ) และระดับบ้าน (หมู่บ้าน) ในขณะที่ประเทศไทยมีการบริหาร

ประเทศแบบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 กลไกการบริหารประเทศ มี 3 ส่วน คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ซึ่งส่วนท้องถิ่นยังแบ่งออกเป็นหลายระดับจนบางครั้งซ้ำซ้อนกัน ในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ นอกจากนี้ การกระจายอำนาจของหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ทั้ง 2 ประเทศ ก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้มีอำนาจสูงสุดในส่วนท้องถิ่นของ สปป.ลาว คือ เจ้าแขวง (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรี ในขณะที่หน่วยงานส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย เช่น นายองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศบาล นายองค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ มาจากการเลือกตั้งจากประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ดังนั้น ในการวางแผนและดำเนินงานโครงการที่เกี่ยวข้องอาจจะมีผลต่อการดำรงตำแหน่งหน้าที่ของตนเองในแต่ละช่วงเวลา

กล่าวได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 8 ด้านของรูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนจะเป็นตัวกำกับและควบคุมผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน หากผลที่เกิดขึ้นไม่พึงประสงค์ หรือยอมรับได้ ก็อาจจะมีการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการให้มีความเหมาะสมโดยใช้บริบททางสังคม (Social Context) ปทัสถานทางสังคม (Social Norms) และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) มาพิจารณาประกอบ การใช้องค์ประกอบทั้ง 8 ด้าน ต้องอยู่ในกระบวนการที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของปัญหาสังคมในแต่ละช่วงเวลา

ข้อค้นพบจากผลการวิจัยที่ได้รูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนเพื่อตั้งโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ หากจะนำไปประยุกต์ใช้ในประเทศไทย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ด้านนโยบายระดับประเทศและระดับโครงการ

1) การตรวจสอบกฎหมายที่มีอยู่ที่จะรองรับการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชน เพื่อการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ ที่นอกเหนือจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของประเทศไทย พ.ศ. 2530 และพระราชบัญญัติว่าด้วยผังเมืองของประเทศไทย พ.ศ. 2518

2) การกำหนดตัวชี้วัดในการติดตามและประเมินผลคุณภาพชีวิตครอบครัวครอบคลุมประเด็นการเข้าถึงระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเข้าถึงระบบสาธารณสุข และอนามัยสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงระบบโครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ความเข้มแข็งด้านสังคม วัฒนธรรมระหว่างชุมชนที่โยกย้าย และชุมชนที่รองรับการพัฒนาเป็นหมู่บ้านโยกย้าย

ด้านบริหารจัดการในระดับปฏิบัติการ

1) การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารทางด้านกฎหมายและระเบียบแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชน ควรดำเนินงานโดยหน่วยงานท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากหน่วยงานท้องถิ่นเป็นผู้ที่รู้บริบททางสังคมและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และสามารถเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสารทางด้านกฎหมายและระเบียบแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้กับชุมชนผู้ได้รับผลกระทบได้เป็นอย่างดี

2) การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารโครงการ การรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ได้รับผลกระทบที่อยู่ในพื้นที่ ควรเริ่มตั้งแต่การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ การวางแผน การก่อสร้าง และการดำเนินงานภายหลังการก่อสร้าง โดยผู้พัฒนาโครงการ และหน่วยงานในส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และส่วนกลาง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารโครงการและการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนมีมูลค่า มีต้นทุน และระยะเวลาที่เพิ่มขึ้น ถ้าผู้พัฒนาโครงการไม่ให้ความสำคัญเท่ากับการพัฒนาโครงการในเชิงเทคนิคทางด้านวิศวกรรม ทางโครงสร้างพื้นฐาน ทางด้านการผลิต ทางด้านการเงินการลงทุนแล้ว จะก่อให้เกิดปัญหาในการต่อต้านของชุมชนในพื้นที่

3. ข้อเสนอแนะประเด็นวิจัยต่อไป

เพื่อให้รูปแบบการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชนเพื่อการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จึงเสนอเพิ่มวิธีการวิจัยในแต่ละองค์ประกอบของการบริหารจัดการโยกย้ายประชาชน และหัวข้อที่ควรจะได้มีการวิจัยต่อไป

1) การเพิ่มวิธีการวิจัยในแต่ละองค์ประกอบ โดยการ (1) สัมภาษณ์เชิงลึก และ (2) การสัมมนาการมีส่วนร่วมออกแบบรูปแบบ (Co-Design) กับผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโยกย้ายถิ่นฐานประชาชน เพื่อศึกษาและค้นหาหลักปฏิบัติ (Best Practice) ที่เป็นที่ยอมรับในเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ที่ทุกภาคส่วน เช่น หน่วยงานรัฐ ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้พัฒนาโครงการ ให้ความสำคัญและสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2) หัวข้อที่ควรจะได้มีการวิจัยต่อไป คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้โยกย้ายภายหลังการโยกย้าย และการเฝ้าระวังผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนจากโรงไฟฟ้าภายหลังการโยกย้าย ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจในการวิจัยในรูปแบบของการบริหารจัดการ ดังนี้

(1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้โยกย้ายภายหลังการโยกย้าย เป็นประเด็นที่ยังไม่มีการวิจัยที่เฉพาะเจาะจงมากนัก การวิจัยการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา

และยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้โยกย้ายซึ่งรวมถึงกลุ่มคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ที่อยู่ในภาวะความวิตกกังวลและไม่แน่ใจว่าชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวจะเหมือนเดิมหรือไม่ นอกจากนี้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นกระบวนการพัฒนาที่เป็นพลวัต (Dynamic Process) ที่อาศัยหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวม เช่น ผู้โยกย้ายสามารถเข้าถึงระบบ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การเข้าถึงระบบสาธารณสุขและอนามัยสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงระบบ โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ความเข้มแข็งด้านสังคมและ วัฒนธรรมระหว่างชุมชนที่โยกย้ายและชุมชนที่รองรับการพัฒนาเป็นหมู่บ้านโยกย้าย ฯลฯ โดยที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลแห่งการบูรณาการทางแนวความคิดที่เน้น โครงสร้างและวัฒนธรรมทาง สังคม ความสัมพันธ์กับหลักการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน

(2) การเฝ้าระวังผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนจากโรงไฟฟ้าภายหลังการโยกย้าย กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจและยังไม่มีการวิจัยที่เฉพาะเจาะจงมากนัก เนื่องจากการเฝ้าระวัง ความเชื่อมโยงระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมจากโรงไฟฟ้าและผลกระทบต่อ สุขภาพประชาชน ซึ่งในการวิจัยรูปแบบบริหารจัดการเฝ้าระวังผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน ผู้วิจัยต้องพิจารณา (1) ปัจจัยกำหนดสุขภาพด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กายภาพ เคมี ชีวภาพ (2) ปัจจัย กำหนดสุขภาพทางสังคม เช่น การรวมกลุ่มทางสังคม การจ้างงาน รายได้ รูปแบบการใช้ที่ดิน การอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ความขัดแย้งของคนในชุมชน และ (3) ปัจจัยด้านบริการสาธารณะและ สาธารณสุข เช่น กิจกรรมบนท้องถนน การสุขาภิบาล การบริการทางการแพทย์ การบรรเทาสาธารณภัย